ואלה יעמדו על הברכה בזכות המצווה הרמה של זיכוי הרבים בהחזקת העלון
מתתיהו מסלטי וכל משפחתו

תורת הר שמואל

שואלין ודורשין

הרב דוד שרעבי

א.
בדיקת חמץ

טעם בדיקת חמץ

מן התורה מספיק שאדם יבטל את חמצו קודם הפסח, או שיוציא את כל החמץ מהבית ויבער אותו, אלא שחכמים הצריכו לעשות את שני הדברים - ביטול, וביעור, כי חששו שמא יהיה לאדם חמץ בשווי גדול ואפילו שיבטל בפיו שמא לא יבטל בלב שלם, ואפילו אם יבטל בלב שלם שמא אם יהיה חמץ בביתו ישכח ויבוא לאוכלו, ולכן הצריכו מלבד הביטול גם שיוציא את החמץ מביתו ויבער, וכן חששו שגם אם יוציא את החמץ מביתו ויבער אולי ישאר לו חמץ וימצא חמץ בפסח ויעבור עליו, לכן צריך גם לבטל, וגם לבדוק ולבער.

זמן ואופן בדיקת חמץ

(סימן תל״א) בליל י״ד בניסן בודקים את החמץ לאור הנר (נר של שעוה ממש או נרות שבימינו), אפשר גם עם פנס כיס וטוב להשתמש עם פנס בארונות בגדים ובמקומות שחושש להתקרב עם נר, אם בודק יחד עם בני ביתו טוב שבעל הבית ישתמש בנר ובני הבית ישתמשו בפנסים אם ירצה, וכך אף שמשתמש בפנסים עדיין יש את סגולת הנר.

בודק תיכף אחר צאת הכוכבים ולא יתמהמה, מקומות שמתפללים בצאת הכוכבים יתפללו כמנהגם הראוי ואחר זה בודקים את החמץ, או שבודקים בצאת הכוכבים ומתפללים אחר כך בשעה מאוחרת יותר, ואין חשש של תדיר ושאינו תדיר.

ברכה ושליחות בבדיקת חמץ

(סימן תל״ב) קודם שיתחיל לבדוק מברך על ביעור חמץ, בין הברכה לתחילת הבדיקה לא יפסיק בדיבור אפילו בעניין הבדיקה, ובמשך הבדיקה אחר שכבר החל יכול לדבר בעניין הבדיקה, אך לא ידבר בדברים שאינם מעניין הבדיקה, אם הפסיק בדיבור בין הברכה לתחילת הבדיקה, אם הפסיק בעניין הבדיקה אינו חוזר ומברך, אך אם הפסיק שלא מעניין הבדיקה חוזר ומברך.

מצוה בו יותר מבשלוחו, ולכן לפחות חלק מהבדיקה יעשה בעצמו, ואם אחרים עוזרים לו בבדיקה יעמדו אצלו בזמן הברכה ואחר כך ילכו לבדוק, אם אינם נמצאים אצלו בזמן הברכה בכל זאת אינם מברכים אפילו אם בודקים בתים אחרים בשליחותו של בעל הבית, ומטעם שכיון שכל הבתים הם של בעל הבית אחד על כן יוצא בברכה אחת שבירך, אך אם ירצה אפשר שבעל הבית יכווין להוציא בברכתו רק את ביתו, ואז השלוחים מברכים בבתים האחרים אף שאין זה ביתם אלא בדיקה שעושים עבור בעל הבית.

בית כנסת חייב בבדיקה על ידי הגבאי או הממונה, ונחלקו הפוסקים אם מברך אם לאו, ולכן טוב שיברך על בדיקת ביתו ואחר שבדק ביתו יבדוק בית הכנסת בלא ברכה.

הבדיקה בליל י״ד או בלילות שקודם

(סימן תל״ג) בודקים בברכה בליל י״ד, אם בדק ביום י״ג חוזר ובודק בליל י״ד בברכה (כיון שבדק ביום), אבל אם בדק בליל י״ג אין צריך לחזור ולבדוק בליל י״ד, והרוצה להחמיר על עצמו ולבדוק לא יברך.

אופן הבדיקה של המקומות המחוייבים צריך שתהיה הבדיקה בכל החורים והסדקים, וכיום הואיל והנשים מנקות את חדרי הבית היטב (ומטעם זה יש שלימדו זכות על מי שאין בדיקתו שעות הרבה בכל החורים והסדקים) על כן יש עצה שיבדוק קודם ליל י״ד בכל יום שמסיימים ניקוי של חדר לפסח, יבדוק באותו הלילה (ודוקא בלילה) עם נר בחורים ובסדקים (שער הציון אות ה' ואות נ״ו), וכך נמצא בודק בכל הבית היטב (וכן לא נקרא

הקדמה

איסור חמץ בפסח הפסוקים בתורה - שמות

(פרק י״ב פסוק ט״ו) שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשן עד יום השבעי.

(פרק י״ב פסוק י״ט) שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ.

(פרק י״ב פסוק כ) כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם תאכלו מצות.

(פרק י״ג פסוק ז) מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך.

שואלין ודורשין

הרב דוד שרעבי

המקום מקום שאין מכניסין בו חמץ) ורק יותיר חדר אחד שבו עיקר אכילת החמץ משך השנה ויבדקנו בליל י״ד בברכה.

בודק כל מקומות גם מקומות שאין רגילות להשתמש שם בחמץ אלא שנכנסו עם חמץ באקראי, ורק מקומות שמסתמא אין מכניסין בהם חמץ פטור מבדיקה.

אחר הבדיקה מבטל את החמץ, וכן בבוקר בשריפת החמץ מבטל אחר גמר השריפה, ובלילה אחר הבדיקה אומר ״דלא חזיתיה ודלא ביערתיה״, וביום מוסיף ואומר ״דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה״, ופסק השולחן ערוך שיכול לעשות שליח לביטול, אך אם לא עשאו שליח לביטול אינו יכול לבטל עבור חבירו ולא מועיל זכין לאדם.

הפסוקים בתורה - דברים

(פרק ט״ז פסוק ג) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך.

(פרק ט״ז פסוק ד) ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר.

מה לומדים מהפסוקים (לפי סדר הפסוקים)?

א. יש מצות עשה להשבית את החמץ מן הבית.

ב. מצוה זו מתחילה כבר מערב פסח בסוף שעה ששית, כי כתוב - אך ביום הראשון, והמילה אך באה לחלק שבערב פסח כבר צריך להשבית ואסור לאכול.

ג. מי שאוכל חמץ חייב כרת (מי שאוכל חמץ גמור בימי הפסח).

ד. מלבד החמץ הגמור נאסר בלאו מדאורייתא גם תערובת של חמץ, שנאמר כל מחמצת לא תאכלו.

ה. יש שני לאוים למי שמשהה חמץ בביתו, לא יראה, ולא ימצא.

איסור חמץ מדאורייתא

אסור לישראל להניח חמץ ברשותו בפסח, שנאמר: ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר חמץ בכל גבולך, ונאמר: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם, ואם עבר והניח, אף על פי שלא אכלו, עבר בשני לאוין אלו, בין אם הניח בביתו, ובין אם הניח בחצרו וברשותו ואפילו רחוק מביתו כגון בשדה או בעיר אחרת. יש מהראשונים שמונים באיסור זה שלשה לאוים.

חמץ שאינו נראה לעינים, עובר עליו, שנאמר: לא ימצא. ויש שסוברים שאף בחמץ שאינו נראה לעינים עובר גם בבל יראה, ש״לא יראה״ משמעו שלא יהא לך במקום הראוי לראיה.

היה חמץ בתוך ביתו ולא ידע היכן הוא נמצא, יש שסוברים שאינו עובר עליו, לפי שאין זה מצוי. ויש שנראה מדבריהם לחלק בין כשלא ידע מתחילה שיש חמץ, שאינו עובר עליו, לבין כשידע שיש חמץ ושכח, שעובר עליו, ולכן מי שלא ביטל את חמצו בערב פסח לפני שש שעות, ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה בדעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא בערו, הרי זה עובר עליו משום בל יראה ובל ימצא, שהרי לא ביער ולא ביטל, ויש חולקים וסוברים שאפילו אם לא ידע מן החמץ הנמצא בביתו, כיון שלא ביטלו עובר עליו משום בל יראה.

שיעור החמץ האסור מדאורייתא

שאור וחמץ, עובר על הלאו ומבטל את מצוות העשה מדאורייתא - בכזית, בין לעניין אכילה ובין לעניין שהייה.

בפחות מכזית יש את הכלל שחצי שיעור אסור מן התורה, דהיינו שגם אם אינו עובר על הלאו בכל זאת אסור מן התורה בגלל איסור חצי שיעור, אמנם זה לגבי איסור אכילה, אבל בבל יראה ובל ימצא נחלקו האחרונים, ורוב האחרונים סוברים שאין שום איסור תורה בפחות מכשיעור, אם מפני שלא אמרו חצי שיעור אסור מן התורה אלא כשעושה מעשה בעבירת החצי שיעור ומחשיבו, אבל בל יראה ובל ימצא שעבירתם היא בשב ואל תעשה, שכשמניח החמץ ואינו מבערו ממילא עובר, אין כאן איסור בחצי שיעור, או מפני שהטעם שחצי שיעור אסור הוא משום ״חזי לאצטרופי״, שכשיצטרף עמו עוד חצי שיעור יתחייב מלקות וזה לא שייך אלא באיסור אכילה, שאם יאכל בתוך כדי אכילת פרס עוד חצי שיעור יצטרף הכל לאכילה אחת, אבל בבל יראה אפילו אם ישלים לאחר זמן לשיעור כזית, לא יעבור אלא מכאן ולהבא ולא יצטרף כלל למפרע.

בצק שבסדקים של כלי גדול אשר עיקר שימושו של כלי זה הוא בצונן, אם יש כזית במקום אחד חייב לבער, ואם לא בטל במיעוטו, ודוקא כשעשוי לדבק את הכלי, וכן שהוא דבוק בתוך סדקי הכלי ולא רופף, והרבה חילוקים ושיטות בדין זה, אבל בלח או בחם יהיה אסור להשתמש בכלי.

תערובת חמץ מדאורייתא

תערובת חמץ עוברים עליה משום בל יראה ובל ימצא, כגון מאכלים אשר מערבים בתוכם קמח ומים.

שיעור תערובת חמץ מדאורייתא

בתערובת חמץ מדאורייתא יש חילוק בין נתערב מין במינו, לנתערב מין בשאינו מינו, שמין שנתערב במינו בטל, כגון כוס של קמח חמץ שנתערב עם שני כוסות קמח לא חמץ הרי זה בטל מדאורייתא (אבל מדרבנן רק בששים כנגד החמץ בטל) ואינו עובר עליו בבל יראה בל ימצא.

אבל אם נתערב מין בשאינו מינו, יש אומרים שאינו עובר בדבר שהוא תערובת חמץ אלא אם כן היה בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת פרס, שעובר על אכילתה מן התורה, ולפיכך חייב בביעורה מן התורה, ויש סוברים שאפילו אם אין שם כזית בכדי אכילת פרס עובר עליה, ואף על פי שאינו עובר על אכילתה, הרי זה לא מפני שאין כאן שיעור חמץ, אלא מפני ששהה באכילתו, והרי זה כאילו אכל חצי זית היום וחצי זית למחר שאינו לוקה, אבל לעניין בל יראה, כיון שיש כאן כזית חמץ מצורף בכל התערובת, עובר עליה, ויש אומרים שאין בל יראה כלל בתערובת חמץ. במה דברים אמורים כשיש בתערובת ממשות חמץ, אלא שנבלל ואינו ניכר, אבל אם אין ממשות החמץ כלום בתוך התערובת אלא טעמו בלבד, כגון שנתבשלה יחד עם חמץ וקיבלה טעמו ואין בה כלום ממשו, אף על פי שאסור לאכלה מן התורה (כשנתערב מין בשאינו מינו כאמור), מכל מקום אינו עובר עליה בבל יראה ובל ימצא, שהרי טעם זה המובלע בתבשיל אינו נראה ואינו מצוי (ויש חולקים ואומרים שעובר כי כל ההיתר נעשה איסור בגלל טעם האיסור שנבלע בו), כאמור כל זה בתערובת של מין בשאינו מינו, אבל נתערב מין במינו, כגון קמח בקמח, שמן התורה בטל ברוב ומותר אפילו באכילה כל שכן שמותר להשהותו ואינו עובר עליו בבל יראה. והוא הדין כשנתערב מין בשאינו מינו ויש ששים בהיתר נגד החמץ.

פירוט של האיסורים בפסח - דאורייתא ודרבנן

יש לאדם בביתו כוס של קמח חמץ אשר כוס זה מכיל כזית:

כוס שלימה: עובר בבל יראה ובל ימצא, עובר על עשה של תשביתו, ובודאי שגם אסור לו לאכול. ויש חילוקים בין חמץ גלוי לחמץ מוצנע, וכן בין חמץ שיודע היכן הוא לחמץ שאינו יודע היכן הוא, וזה יבואר בהמשך.

חצי כוס: יש בחצי הכוס רק חצי כזית, אינו עובר בבל יראה ובל ימצא, ולעניין תשביתו יש מחלוקת, אך אסור באכילה מהתורה. בכל אופן מדרבנן צריך לבער אפילו אם ביטל שמא יבוא לאוכלו בפסח, וחצי שיעור אסור באכילה מהתורה.

כוס שלימה של קמח חמץ שנתערב קודם הפסח בשני כוסות קמח כשר: מהתורה אינו עובר בבל יראה ובל ימצא ואין חיוב של תשביתו, כי הקמח בטל במינו (קמח בקמח) ואף מותר באכילה, אבל מדרבנן אסור עד שיהיה בטל בששים, ואף צריך לבערו מדרבנן.

כוס שלימה של קמח חמץ שנתערב בשני כוסות של תבשיל: מהתורה עובר עליו בבל יראה ובל ימצא כי נתערב בדבר שאינו מינו, ויש אומרים שעובר על הלאו רק אם יש בו כזית חמץ בכדי אכילת פרס, ומכל מקום אסור באכילה מהתורה, כי טעם כעיקר ובתבשיל שאינו מינו יש דין זה של טעם כעיקר, ומדרבנן חייב לבער גם אם נשאר רק טעם חמץ ואין ממשות חמץ כלל, ויש אוסרים זאת מדאורייתא, (ויש כמה פרטים בזה בעניין טעם כעיקר דאורייתא או דרבנן).

כוס שלימה של קמח חמץ שנתערב בששים כוסות של תבשיל: מהתורה אינו עובר בבל יראה ובל ימצא ואין חיוב של תשביתו, כי הקמח בטל בששים וגם טעמו ואף מותר באכילה, בין נתערב במינו ובין נתערב במין אחר, וזה בין מדאורייתא ובין מדרבנן, אך הרמ״א אוסר בנתערב בשאינו מינו תבשיל יבש (ונאסר מדרבנן מדין חוזר ונעור), אבל לח בלח גם לרמ״א מותר, וקמח נחשב כ-לח בלח כי הוא מעורב ודק (ועיין סימן תמ״ב סעיף א׳ במשנה ברורה, ובסימן תמ״ז הלכה ד׳ ובמשנה ברורה).

מדרבנן

להלכה: כתבו אחרונים שצריך לבער אפילו כשביטלו, ואפילו שנתערב בדבר

חמץ של נכרי אצל ישראל, ומבנים שבאמצע בנייה

(סימן ת"מ) בפסוק אחד כתוב - שאור לא ימצא בבתיכם, ומשמע אפילו חמץ של גוי אסור שיהיה בביתך, ובפסוק אחר כתוב - לא יראה לך, ומשמע דוקא חמץ שהוא שלך, ולכן דרשו בפסוקים שחמץ שאינו שלו כלל, אינו עובר עליו (ובכל זאת צריך להוציאו מביתו או לחסום מפניו כדי שלא יבוא לאוכלו בפסח), אבל חמץ שיש לו שייכות אליו אפילו שאינו שלו, אסור ועובר עליו, והשייכות אליו הוא כגון פיקדון של נכרי שנמצא אצל ישראל, והישראל חייב באחריותו (ועיין פרטי הדינים בשולחן ערוך).

אדם הבונה בית בשטח נפרד (שלא בחיבור אל הבית שגר שם עכשיו, והבית עדיין אינו ראוי למגורים), והפועלים הגויים מביאים שם את מאכלם, אם יודע על חמץ שיש שם צריך להסיר, אך אינו מחוייב בבדיקה של בדיקת חמץ בברכה עם נר.

ב.
מכירת חמץ

מכירת חמץ מקור הדין

מבואר בתוספתא ובירושלמי שאדם יכול למכור את החמץ לגוי קודם פסח או לתת לו במתנה אפילו שברור לגוי שהיהודי חוזר ולוקח ממנו את החמץ לאחר פסח כל זמן שנותן לו במתנה גמורה או במכירה גמורה (תוספתא פסחים פ"ב הלכה ו', ובירושלמי פ"ב הלכה ב').

מכירת חמץ - לכתחילה או בדיעבד

יש שלמדו שכל זה בדיעבד אבל לכתחילה לא יעשה כן למכור חמצו לגוי אם בדעתו לחזור ולקנותו אחר הפסח (חידושי תלמיד הרמב"ן מאירי נימוקי יוסף ומהר"ם חלאוה בפסחים דף ו' בשם רב עמרם, וכן בחידושי הריטב"א), והם כתבו שיכול למכור לגוי רק אם עושה כן פעם אחת וכדומה אבל אם כך דרכו לעשות בכל שנה לא מועילה לו המכירה, אמנם יש להדגיש שגם הם מודים שמדאורייתא אינו עובר איסור, אלא שמדרבנן לא תועיל המכירה כי חוששים להערמה (ובתבואות שור כתב שמועילה המכירה רק בגלל שמדאורייתא מספיק ביטול).

אמנם דעת הרבה מהראשונים שאפשר למכור את החמץ אפילו לכתחילה (כך חזינן שנהגו מהראשונים למעשה, וכן נראה מרש"י תרומת הדשן ומנהגי מהרי"ל וספר לקט יושר) וכן הובא בטור בשם רבינו יחיאל מפריש, וכן פסק בשולחן ערוך (סימן תמ"ח), והרחיב בזה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קי"ג, ובחו"מ סימן ק"ב, ובאבה"ע סימן ק"ז, ובפסקי החת"ס מכירת חמץ).

אופן המכירה

בפרטי המכירה כדי שתהיה בדעת גמורה ולא דומה להערמה כתב הב"ח (בסימן תמ"ח) שצריך למסור לגוי גם את המפתח, והביא בשם תשובות הרשב"א שגם לא ישים הישראל את חותמו על החמץ באופן שהגוי לא יכול לקחת ואם עשה כן אין המכירה מכירה, וכן כתב הט"ז שצריך לעשות כהוגן ואם לא אז המכירה אינה מכירה.

אמנם הנודע ביהודה כתב שאפילו אם היתה דעתו להערמה בכ"ז תופס המכירה והיא מכירה גמורה ומסירת המפתח לא מעכב, בכל אופן כתבו האחרונים שכיון שבחמץ מוכר בדמים מועטים לכן יש לחלק בין שאר מכירות ולהצריך מסירת המפתח, ואם לא יש חשש שלא נעשה בדעת גמור ובמכירה ממש.

כמה סיכומי דינים לגבי המכירה

לכתחילה עדיף שהגוי ימשוך ויוציא את החמץ מביתו של הישראל כי כך נעשית מכירה גמורה גם בכסף וגם במשיכה, וגם אם אינו מוציא את החמץ מביתו של ישראל לכאורה כיון שברור לו שהוא מקנה חזרה לישראל את החמץ לאחר הפסח, זה נראה כהערמה, ולכן עדיף שיוציא את החמץ מביתו של ישראל, אמנם כתב המשנה ברורה שלא צריך לחשוש כל כך להערמה אם החמץ נשאר בבית ישראל, אך בכל זאת עדיף שהגוי יוציא את החמץ כדי שיהיה קנין משיכה ואם ירצה להחזיר את החמץ לבית ישראל אפשר אבל שיעשה מחיצה עשרה כדי להבדיל ולהיבדל מזה, ואם יש הרבה חמץ ואי אפשר להוציאו אז שימכור לגוי את החדר ויקנה לו בקנין אגב (בכסף ושטר, או בכסף בלבד עם תנאי שיקנה בכסף בלבד) ועוד קניינים ובכל מקום ומקום כדרך קנין הסוחרים. **צריך** לתת לגוי את המפתח או לשים את המפתח במקום שיש יכולת לנכרי לקחתו ולהכנס.

אם הגוי קנה ושילם ואחרי פסח לא רוצה לחזור ולמכור ליהודי, אי אפשר לתבוע אותו בדיניהם שיחזיר, אבל אם הגוי נתן רק חלק מהתשלום והשאר השאיר כהלואה, בודאי שמותר לתבוע אותו שישלם את שאר החוב ואם לא ישלם לגבות את החמץ חזרה בתור תשלום (ולא כביטול המקח).

אסור ליהודי ללכת ולקנות מהגוי את החמץ של חבירו (כתב בשער הציון שזה מתקנת הגדולים).

צריך למכור לגוי בלי שום תנאי כי אם הוא יעשה תנאי והגוי לא יקיים את התנאי נמצאת המכירה בטילה למפרע.

מכירת חמץ ממדינה למדינה כשיש הפרשי שעות

יש מחלוקת בין הפוסקים כשיש הפרשי שעות בין מדינה למדינה, והאדם במדינה אחת וחמצו במדינה אחרת, מה השעה הקובעת לגבי איסור חמץ, האם מקומו של האדם או מקומו של החמץ, אמנם לפעמים יש חיסרון לפי כל הפוסקים, ולמשל אם גם האדם וגם החמץ שניהם נמצאים במקום אחד - למשל בסין, ומתקשרים לרב בארץ ישראל שימכור להם את החמץ, ובסין זמן האיסור חל שש שעות קודם לארץ ישראל, במקרה זה הטוב ביותר או למכור לרב בארץ שבו נמצאים הוא וחמצו, או לבקש מהרב בארץ ישראל שיעשה עבורו מכירת יום יג, ובכך פותר את כל הספקות, וכן אדם הנמצא בארץ ישראל הוא וחמצו, ומבקש מרב בארצות הברית שימכור את חמצו. אמנם במקרה הפוך שהאדם וחמצו נמצאים בארצות הברית ומתקשרים לרב בארץ שימכור את החמץ, אין ספק כי זמן המכירה בארץ קודם לזמן האיסור בארצות הברית.

ברוב השטרות אין גריעות לגבי מוצאי החג כי כל זמן שהיהודי לא זוכה בחמץ, החמץ עדיין מכור לגוי.

אחר ויש בתערובת טעם חמץ גזרה שמא ישכח ויאכל ממנו, אבל אם נתערב בששים קודם הפסח והוא לח בלח מותר, ואם יבש ביבש נחלקו בזה הפוסקים אם מדרבנן אסור כי חוזר וניעור או לא.

סיר שבישלו בו חמץ ועברו עליו 24 שעות מהפעם האחרונה שבישלו בו, החמץ שבלוע בו נקרא נותן טעם לפגם, אם בישלו לפני פסח בסיר - אוכל כשר לפסח, האוכל מותר באכילה בפסח בין לספרדים ובין לאשכנזים, אבל אם בישלו בסיר זה בפסח, לספרדים האוכל מותר, והאשכנזים אוסרים בזה.

ג.
חמץ ותערובת חמץ

שלשה גדרים עיקריים של חמץ יש בפסח. **א.** חמץ גמור, כמו פת. **ב.** חמץ נוקשה. **ג.** תערובת חמץ, ונבארם על הסדר.

חמץ גמור: פת, ויסקי, בירה, אטריות, קמח חמץ וכדומה הם חמץ גמור. פת שהייתה ראויה לאכילה והתעפשה או נחרכה באש עד שאינה ראויה לאכילת הכלב, או אפילו אם לא התעפשה ולא נחרכה אבל ייחד אותה לישיבה וגם טח אותה בטיט, אינו חייב לבערה, ומותר לקיימה בפסח. אמנם דווקא בנפסד מאכילת הכלב "לפני פסח", או ייחדה וטח אותה "לפני פסח".

חמץ נוקשה: יש שני אופנים של חמץ נוקשה, האחד, למשל בצק שלא החמיץ עדיין אך נמצא על גבול החימוץ (הכסיפו פניו), או אופן שני של חמץ נוקשה - שנעשה חמץ אך מעולם לא היה ראוי לאכילת אדם (להפקיע חמץ צריך שיפסל מאכילת הכלב או שייחדה וטח בטיט כמבואר לעיל, אבל חמץ שלעולם לא היה ראוי לאכילת אדם יש לו דין "חמץ נוקשה" ובדומה לדינים של תערובת חמץ שיבואר), חמץ נוקשה נתרבה לאיסור מהפסוק "כל" מחמצת לא תאכלו.

תערובת חמץ: כגון פירורי לחם שהתערבו בתבשיל ולא התבטל בששים לפני פסח אסור מהתורה מהריבוי של "כל" מחמצת לא תאכלו (ואם נתערב בששים לפני פסח דעת הרמ"א שחוזר ונעור בפסח מדרבנן, ראה את כל החילוקים במה שרשמתי בהקדמה), אמנם נחלקו בזה הראשונים להלכה באיזה אופן עובר על האכילה בלאו, ובאיזה אופן בשהייה ברשותו, ובאיזה אופן אסור מדרבנן, וכיון שכך יש שאין מוכרים לגוי חמץ גמור, אך תערובת חמץ מוכרים.

משחת שינים, בשמים, סבון, מוצרי קוסמטיקה, ותרופות

משחת שינים

דיו שהוא מבושל עם שכר שעורים מותר לכתוב בו כי נפסל מאכילת הכלב (שו"ע סימן תמ"ב סעיף י'), ולא חוששים שמא יכניס את הקולמוס תוך פיו כדרך הסופרים, כי רק אם מכניס אל תוך פיו בכוונה יש דין של אחשביה, שמחשיב את הדבר אפילו שנפסל לאכילת הכלב, ואז אסור, אבל אם אין בכוונתו לאכול אין דין אחשביה ולכן אין איסור (משנ"ב שם אות מ"ה), ומזה נלמד לגבי משחת שינים אפילו שמכניס אל תוך פיו בכל זאת אין דעתו לאכלו, כי משחת שינים נפסל מאכילת אדם ומאכילת הכלב, אמנם כיון שמכניסים אל תוך חלל הפה, וגם יש בו טעם, נזהרים בזה לקנות משחת שינים כשרה לפסח, אך מעיקר הדין אין איסור, ולכן גם אין צורך למכור לגוי, ואם נשאר עד אחר הפסח בודאי שאין בו איסור של חמץ שעבר עליו הפסח.

סבון, בשמים, וקוסמטיקה

מעיקר הדין אין צריך סבון בשמים ומוצרי קוסמטיקה כשרים לפסח, כי דין של סיכה כשתייה נאמר רק לענין יום הכיפורים ותרומה, וסיכה כשתיה היינו במקום שהדבר ראוי לאכילת הכלב ואז אפשר אולי לומר סיכה כשתיה, אבל בסבון ומוצרי קוסמטיקה ובשמים כיון שנפסל לאכילת הכלב באיסור חמץ אין דין של סיכה כשתיה לרוב הפוסקים, בכל זאת נהגו להחמיר בזה ובפרט במוצרי קוסמטיקה שיש להם מגע עם הפה, כמו אודם, וכן בשמים כיון שריחם נודף בגלל האלכוהול, אמנם מעיקר הדין לרוב הפוסקים אין איסור, ובודאי שאינם נאסרים לאחר הפסח (ועיין בהערות דעת הגר"א ודברי הביאור הלכה סימן שכ"ו).

תרופות

התרופות שבימינו יש בהם סמי מרפא שאינם ראויים לאכילה, אלא שלפעמים יש מוצר חמץ שמדבק את התרופה, וכיון שדעתו של האדם היא על התרופה ולא על החמץ שבה, מותר להשתמש בתרופה זו בפסח, אמנם אם התרופה יש בה טעם ושהאדם אוכל ונהנה בה, למשל טבליות נגד כאבי גרון כדורי מציצה, אסור כיון שאדם אוכלה אפילו שהיא תרופה. אמנם בכל התרופות מחפשים אחרי הכשרה לפסח, אך מעיקר הדין תרופה שהיא נפסלה מאכילה ורק לוקח בגלל הרפואה, אין בה איסור, וכמו שהתבאר.

ג.

חמץ גמור: לא מועיל מה שנפסל רק מאכילת אדם כיון שאפשר לחמץ בה עיסות אחרות (ר"ן), ודין חמץ גמור הוא בשו"ע סימן תמ"ב (סעיף ב' וסעיף ט', ועיי"ש ביאור הלכה ד"ה חמץ שנתעפש).

חמץ נוקשה: משנה פסחים דף מ"ב ע"א "כל מחמצת לא תאכלו" ריבוי, אך אין בהם כרת כי נתמעט בפסוק "כי כל אכל חמץ ונכרתה", ושם בגמ' מחלוקת ר"י ור"מ, ונחלקו הראשונים דעת הבעה"מ הרמב"ן והראב"ד שהלכה כר"מ ולוקין על אכילתו, ובדעת הרי"ף כתבו הראשונים (רא"ש רמב"ן) שהלכה כר"י ואסור רק מדרבנן, ובשו"ע כתב המג"א דדעת המחבר שהוא דרבנן, אמנם יש שסוברים שהוא דאורייתא ורק שאין לוקין.

תערובת חמץ: משנה פסחים מ"ב, ובגמ' "כל מחמצת לא תאכלו" ריבוי גם תערובת חמץ ואין בו כרת, ובברייתא מחלוקת ר"א וחכמים, ובהרי"ף כתב שהלכה כחכמים שאין לוקה אך יש איסור (ביאר בדברי חכמים) אך אם יש בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת פרס גם לחכמים לוקה, וכן ברמב"ן והראב"ד, אבל בעה"מ פסק כר"א שלוקה, והטור ביאר בדעת הרי"ף שאם אין כזית בכדי א"פ האיסור הוא דרבנן, ועיין דברי הטור שהביא דעת הרמב"ם הריצ"ג והעיטור, ומזה נראה שתערובת חמץ באופן שאין בו כזית חמץ בכדי א"פ הרי שיש סוברים שהוא דרבנן, וכן אם בטל בשישים לפני פסח לדעת הרמ"א שמחמיר בזה הרי זה דרבנן ויש בזה יותר קולא למחמירים בענין מכירת חמץ גמור.

משחת שינים, בשמים, סבון, מוצרי קוסמטיקה: כל אלה בימינו נפסלו לאכילת הכלב קודם הפסח, ואפילו תרופות שאדם אוכלם והרי אסור לאכול אפילו חמץ שנפסל מאכילת הכלב אלא רק לשהותו מ"מ אין זה נקרא אכילה אם אוכלו רק לרפואה וטעמו רע ומר, ולגבי סיכה כשתיה דעת ר"ת שנאמר רק ביוה"כ ובתרומה, ובאיסורי הנאה כתב מתי נאסר עיי"ש בפסחים ע"ז:, והסמ"ג כתב שרק בצורך גדול מותר, אמנם הב"י הביא את שני השיטות בסימן פ"ד ובסימן קפ"ג, והפר"ח כתב שאם נפגם מותר וליכא חשש לסיכה כשתיה, ועיין בביאור הלכה סימן שכ"ו שהביא דעת הגר"א לאסור לרחוץ בחלב כי סיכה כשתיה עכ"פ מדרבנן ושלא כר"ת וסיעתו שהתירו בזה לגמרי עיי"ש, אלא שהדברים אמורים באיסור ממש אך בנפגם כמו סבון שלנו כבר הבאנו את דברי הפר"ח, ובביאור הלכה שם כתב שמנהג העולם לרחוץ בבורית שלנו הנעשים מחלבו רק איזה מדקדקין זהירין בזה, ואם מצוי להשיג בורית שנעשים שלא מחלב בודאי נכון לחוש לדעת המחמירים בזה (ויל"ע איזה בורית כוונתו למה שבימיו), ועוד יש בזה ואין כאן מקומו. ולענין תרופות עיין בחזו"א או"ח סימן קט"ז אות ח' שכתב לגבי תרופות (טבליות) שאם הם מעורבים בדברים שאינם ראויים לאכילת אדם אין בהם משום חמץ. ובדברי קוסמטיקה משמע מהגרש"ז להחמיר, וכל הדברים כאן הובאו בקיצור.

שואלין ודורשין

הרב דוד שרעבי

ד.
הגעלת כלים

כלים הבלועים חמץ - והגעלת כלים (רבו בזה פרטים וכאן נרשמו כמה דברים לזיכרון, וכן יש הרבה דעות ורשמתי כאן דרך כללי)

כלים הבלועים חמץ בין אם הם בני יומן ובין אם אינם בני יומן (בני יומן - שבישלו בהם חמץ בעשרים וארבע שעות אחרונות), משפשף ומנקה אותם היטב ומצניע אותם רק כדי שלא יבוא להשתמש עמם בפסח (וטוב להצניע במקום נעול ולהחביא את המפתח), אך אין איסור שיהיו ברשותו בפסח, וכן אין איסור של חמץ שעבר עליו הפסח, גם כלי שלא בישלו בו חם שנבלע, אלא שהאוכל הלח היה בכלי משך יממה גם כן נבלע בכלי ונעשה ככבוש אפילו אם היה צונן.

מיקסר שמשך השנה עושים בו בצקים וחמץ, אפילו שנעשה בצונן, אסור להשתמש בכלי של המיקסר בפסח אלא רק על ידי הגעלה, ואם הכלי של הבצק עשוי מפלסטיק גם הגעלה אינה מועילה, ואפילו אם לא משהה את הבצק תוך הכלי עד שיתפח בכל זאת אסור כיון שלשים בו (שו"ע תנ"א סעיף כ"ב לענין בית שאור, ובשו"ע שם סעיף י"ז ומש"כ המשנ"ב באות צ"ג), כל זה על הכלי של הבצק אך מלבד זאת אסור להשתמש במכונת המיקסר כי חלקי המנוע יש בהם קמח ובזמן פעולה נכנס הקמח למאכל.

דבר הטעון ליבון, אם לא עשה קודם הפסח יכול ללבנו בחול המועד, אך כלי הטעון הגעלה תלוי אם הוא בן יומו או לא, ויש בזה חילוק בין דעת השולחן ערוך לדברי הרמ"א, ולכן הגעלה יעשה קודם זמן איסור הנאה בערב פסח.

אין להכניס כלי בשר עם כלי חלב לתוך היורה כדי להגעילם, אלא יגעיל אפילו ביורה אחת אך בנפרד זה אחר זה, וכן יבורר לכתחילה שלא יהיו הכלים בני יומן.

תנור כיריים וכו' בקצרה:

להולכים כפי פסקי השו"ע מגשי התנור והרשתות צריכים ליבון, התנור עצמו אם שייך לנקות אותו היטב בכל חלקו הפנימי ובכל הגומיות והדלת והצירים, יכול לנקות ולשים חומר ניקוי חריף ולהדליק משך כשעה על חום הגבוה ביותר אחר שלא היה בשימוש 24 שעות, אך רחוק מאוד שיהיה אפשר לנקות את הדלת והצירים מכל חשש חמץ לכן ראוי מאוד להימנע משימוש בתנור של כל השנה. חצובה של הגז אפשר בהגעלה והטוב ביותר לצפות עם נייר כסף לאחר הגעלה או לאחר עירוי מכלי ראשון מבעבע (כמו מזיגה מקומקום חשמלי). החלקים של הגז שמשם יוצא האש אפשר להגעיל וי"א שרק ניקוי היטב והדלקה משך זמן. כיריים חשמליות (מזכוכית) ניקוי היטב מספיק. מיקרוגל אחר ניקוי ופגימה על ידי חומר הפוגם והרתחת כוס עם חומר פוגם, אפשר להשתמש, אמנם אם יש מאורר פנימי יש לשאול שאלת רב כי במאוורר פנימי אי אפשר להכשיר.

להולכים כפי פסקי הרמ"א מגשי התנור והרשתות צריכים ליבון, התנור עצמו אם שייך לנקות אותו היטב בכל חלקו הפנימי ובכל הגומיות והדלת והצירים, יכול לנקות ולשים חומר ניקוי חריף ולהדליק משך כשעה על חום הגבוה ביותר אחר שלא היה בשימוש 24 שעות, אך רחוק מאוד שיהיה אפשר לנקות את הדלת והצירים מכל חשש חמץ לכן ראוי מאוד להימנע משימוש בתנור של כל השנה. חצובה של הגז צריך ליבון. החלקים של הגז שמשם יוצא האש אפשר להגעיל וי"א שרק ניקוי היטב והדלקה משך זמן, ונהגו להשתמש בכיריים חדשים או בחלקים חדשים מיוחדים לפסח או לשים כיסוי פח. כיריים חשמליות (מזכוכית) צריך ליבון ממש ולא הדלקה בלבד, וזה אי אפשר ולכן אין להשתמש בזה בפסח. מיקרוגל אחר ניקוי ופגימה על ידי חומר הפוגם (וגם הרתחת כוס עם חומר פוגם בפנים) והמתנת 24 שעות, אפשר להשתמש בפסח על ידי שישים את האוכל בכלי בתוך כלי בזמן השימוש, ואם יש מאוורר פנימי יש לשאול שאלת רב, כי במאוורר פנימי אי אפשר להכשיר.

ה.
ליל הסדר

ליל הסדר - ארבע כוסות

(סימן תע"ג) עדיף לדקדק להשתמש בכוס המכיל רביעית (86 גרם לגרח"נ, או 150 גרם לחזו"א) או מעט יותר, ולא בכוס גדול המכיל הרבה יותר מהשיעור, ואף בסעודה אין ראוי שירבה ביין, כי יבוא לידי שיכרות ולא יעשה הסדר כהוגן (סימן תע"ג סעיף ג, משנ"ב אות ט"ו, וסימן תע"ט ובמשנ"ב אות ה', וכן שם במשנ"ב אות ז').

מי מלח לכרפס - והחרוסת

כשליל פסח חל בשבת, יש להכין את המי מלח עבור הכרפס קודם שבת, כי המכין מי מלח בשבת דומה כהכנה עבור כבישה של מאכלים שאסור בשבת, ואם לא הספיק לעשות כן מבעוד יום, יכין מעט מי מלח באופן שאין לחשוש לנראה ככבישה, גם חרוסת יזהר להכין מבעוד יום וגם היין שנותן לתוכו כדי שיהיה פחות עב, יעשה כן מבעוד יום. **הסיבה: לענין** הסיבת בן בפני אביו, ובן בפני רבו, עיין בהערות.

ה.

בשולחן ערוך (סעיף ה') כתב, בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו הוא רבו מובהק, תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה אפילו אינו רבו מובהק, אלא אם כן יתן לו רבו רשות, ותלמיד חכם מופלג בדורו אעפ"י שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה עכ"ל, ומדברי המשנ"ב (אות י"ד) חזינן שכיבוד ומורא שחייב הבן לאב הוא עיקר ודוחה חיוב הסיבה, ורק כיון דמסתמא האב מחיל לבניה ע"כ חייב בהסיבה, ובשער הציון (אות י"ח) הביא זאת משם השאילתות פרשת צו והכל בו והאבודרהם, אמנם בגמ' פסחים (דף ק"ח ע"א) אמרינן בן אצל אביו בעי הסיבה, ופירש רשב"ם דלא הוי כפוף כל כך (וכן הוא באור זרוע) , וכונת רשב"ם לחלק בין אשה בפני בעלה, לבין בן בפני אביו, שבאשה כתב רשב"ם שאינה צריכה הסיבה מפני אימת בעלה וכפופה לו (והביא עוד מהשאילתות), ובבן לפני אביו כתב דלא הוי כפוף כל כך, ורק אח"כ כתבה הגמ' תלמיד אצל רבו מאי, והביאה דמורא רבך כמורא שמים, הרי שלדברי רשב"ם אינו דומה למה שהביא במשנ"ב ובשער הציון משם השאילתות ועוד, שבמשנ"ב הביא מדין כבוד ומורא ורק שאי"צ כי האב מחיל, אבל מדברי רשב"ם חזינן דאי"ז משום כבוד ומורא ומחיל, אלא שכבר מתחילה מיסב כי אין כפוף, וצ"ב חילוק הסברות.

והנה לשון הגמ' הוא כך, אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה, בן אצל אביו בעי הסיבה, איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי, תא שמע, דאמר אביי כי הוינן בי מר זגינן אבירכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכתו מורא רבך כמורא שמים ע"כ, ומלשון הגמ' חזינן שהכל על צד אם בעי הסיבה או לא בעי הסיבה, ואין לשון הגמ' שאסור להסב אלא רק שאי"צ, וכשישבו בפני רב יוסף הסבו, ורק כיון שאמר להם לא צריכתו היו פטורים, ונ"ל דכיון שכל הנהגת הסיבה הוא דרך בני מלכים להיות כבני חורין היפך מעבדים, בליל פסח ולמצווה, אי"ז ממעט בכבוד ומורא אלא א"כ אומר הרב שיש דין כבוד ומורא ואינם צריכים ופטורים, ואפ"ה הוא פטור ולא איסור אלא א"כ מקפיד בדוקא, ונראה שבפני רב יוסף היה דוחק בין התלמידים וע"כ

ז.
מצוות סיפור יציאת מצרים בליל פסח

בספר החינוך (מצוה כ"א) - מצות סיפור יציאת מצרים כתב שמצוה לספר ביציאת מצרים בליל חמישה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח על כל הנסים שעשה לנו שם שנאמר והגדת לבנך וגו', ומה שאמר הכתוב לבנך לא דוקא לבנו אלא אפילו עם כל בריה, וחייב להוציא

הסבו כל אחד על ברכי חבירו, וכיון שראה רב יוסף הדוחק אמר להם שאין צריכים ומדין כבוד ומורא, ועיין משנ"ב (אות ח') יסב על הספסל ולצד שמאלו, ואם אין לו ספסל והוא יושב על הקרקע (וכמו בארצות המזרח) גם כן צריך להסב על צד שמאל [פמ"ג], עוד כתבו הפוסקים דאם סומך עצמו על ברכי חבירו גם זה מיקרי הסיבה ע"פ הדחק אבל לא על ברכי עצמו דמיחזי כדואג, ובשעה"צ (ס"ק ט') כתב, והוא מגמרא דף ק"ח עיין שם ומשמע דדוקא בשעת הדחק כעין התם עכ"ל, וזה נ"ל דכיון שהיה שעת הדחק אמר להם שאי"צ ומדין כבוד ומורא, ונפק"מ שהבא בפני רבו ואין רבו אומר לו שאי"צ, יכול להסב בלא לבקש רשות, ורק אם אין רוצה להסב או שרבו אומר לו שאי"צ, אז פטור מהסיבה וכשרבו אומר לו אז גם איסור יש, ובדומה לדין של היושב בפני אביו, אלא שהחילוק בין אביו לרבו הוא שאם אביו אינו אומר לו כלום הרי שמחוייב להסב, אבל בפני רבו נהי שיכול להסב מ"מ אינו מחוייב וגם אם רבו לא יאמר לו יכול לפטור עצמו מהסיבה.

ובב"י כתב ז"ל, ומה שכתב אלא אם כן נתן לו רבו רשות כן כתב הרמב"ם (פ"ז ה"ח), ונראה דהיינו מדאיתא בגמרא אמר אביי כי הוינן בי מר זגינן אבירכי דהדדי כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכיתו מורא רבך כמורא שמים (אבות פ"ד מי"ב) אלמא דכל שנתן לו רבו רשות להסב רשאי דאם לא כן היכי הוה שביק להו רבה למיעבד איסורא אלא ודאי על ידי נתינת רשות שרי וכיון שהוא היה רואה ושותק הוי כנתינת רשות, ועוד מדאמר ליה רב יוסף לא צריכיתו ולא אמר ליה אסור לכו למיעבד הכי עכ"ל, הנה ביאר הבית יוסף ששתיקה הוי נתינת רשות, ורק אם אומר אז אי"צ, ונראה לומר עוד דכיון שיש לפטור מדין מורא רבך א"כ פשוט שיכול לפטור עצמו כשאין רבו אומר לו ג"כ, והוא החילוק על דרך זה בין המיסב בפני אביו למיסב בפני רבו.

אמנם הב"ח כתב ז"ל, ומה שכתב רבינו בתלמיד לפני רבו אין צריך הסיבה וכו' לאו דוקא קאמר אלא תפס לשון הגמרא דמסיק כי אתינא לגבי דרב יוסף אמר לן לא צריכיתו וכו' והתם קאמר לא צריכיתו לאפוקי ממה שהיו נוהגין בבי מר, אי נמי דבי רבה שנתן להם רשות להסב היו סבורין שמחוייבין להסב ועל זה קאמר רב יוסף לא צריכיתו דאף ע"פ שנתן לכם רשות מכל מקום אם אתם רוצים אינכם צריכין להסב מאחר שיש לכם התנצלות שאינכם רוצים להסב מחמת יראה דמורא רבך כמורא שמים אבל אם לא נתן לו רשות איסורא נמי איכא ופשוט הוא עכ"ל, הרי שלדברי הב"ח יש איסור להסב כשאינו אומר להם במפורש שאי"צ, והוא שלא כדברי הב"י, ועיין בדיבור לפני זה שכתב הב"ח בן אצל אביו צריך הסיבה וכו' וכתבו התוספות (ד"ה בפני) נראה דאביו והוא רבו נמי אין צריך דלא גרע מרבו אחר, מיהו סתם אב מלמד לבנו תורה כדאמרינן פרק קמא דקידושין (ל"א ע"א) שהבן ירא מאביו מפני שמלמדו תורה ואפ"ה קאמר בפני אביו צריך הסיבה, והרא"ש כתב בסתם בן אצל אביו צריך הסיבה ואפילו הוא רבו דסתם בן אביו מלמדו תורה וכמ"ש רבינו, ומכל מקום לענין מעשה ראוי להחמיר שלא יסב הבן אלא א"כ נותן לו האב רשות דהא ודאי לפי דברי התוספות שכתבו בתחלה דלא גרע מרבו אחר איסורא נמי איכא משום דמורא רבך כמורא שמים עכ"ל, וכל זה לשיטתו, אבל לדברי הב"י שגם ברבו שאינו אביו אי"צ שיאמר אלא יכול להסב אא"כ אומר לו שפטור, הרי שיחלוק על סברת הב"ח ובן אצל אביו אי"צ לבקש רשות, ולדברי הב"י סברת רבה וסברת רב יוסף הוא אחד, אמנם לדברי הב"ח רב יוסף לא ס"ל כרבה, ובטעם הדבר לדברי הב"י נראה כמו שכתבתי לעיל, והוא שרב יוסף פטרם ע"י אמירה כיון שראה אותם בדוחק.

ולדברי הרשב"ם שבן בפני אביו אינו כפוף כ"כ, י"ל שרק בא לחלק שאינו כאשה אצל בעלה, אבל מדין כבוד ומורא אפילו תלמיד אצל הרב יכול להסב ורק שיכול או להסב או לא להסב כל זמן שלא אמר לו רבו, ואה"נ שדין הרב והאב בדומה על צד ההיתר ורק שאצל האב יש חיוב להסב כי ודאי מוחל, אבל כפי דברי המשנ"ב שהאב מוחל הוא עיקר הטעם, ולא שהוא פשוט מאוד ורק בא לחלק את הבן מאשה אצל בעלה, אלא ס"ל שלא כדברי הרשב"ם וס"ל שיש יותר לדמות הבן אל התלמיד על צד החומרא, ורק שהאב מוחל, וברבו הוה איסור כמש"כ המשנ"ב (אות ט"ו) ז"ל, אינו צריך הסיבה, משום דברישא אמר צריך נקט הכא אינו צריך אבל באמת איסורא נמי איכא להסב בפניו דמורא רבו כמורא שמים ע"כ, ודברי המשנ"ב גם כשלא אמר הרב שאי"צ להסב.

נמצא כפי מה שנתבאר בדברי הגמ', שבן בפני אביו חייב להסב ואינו יכול שלא להסב מטעם של כבוד ומורא (עכ"פ כשלא אמר האב כלום), ותלמיד אצל רבו אינו חייב להסב, אבל אם רצונו להסב מיסב כל זמן שלא אמר לו רבו שאי"צ וכך אפשר לדקדק היטב בדברי השו"ע, אלא שבמשנ"ב להלכה לא כתב כן, שהרי כתב בביאור לשון השו"ע שאינו צריך הסיבה משום דברישא אמר צריך נקט הכא אינו צריך אבל באמת איסורא נמי איכא להסב בפניו דמורא רבו כמורא שמים ע"כ, ובשער הציון (אות י"ט) הביא מהדרכי משה וכן משמע מהרמב"ם וכן כתבו אחרונים ע"כ, אמנם בדרכי משה הביא דברי מהרי"ב וז"ל הדרכי משה, וכתב מהרי"ב וכו' וכתב עוד דדוקא אינו צריך אבל אם ירצה יכול להסב, וכתב עוד דמסתמא שרי ואינו אסור אלא כשמוחה בו רבו, ואינו נראה דלא שרי אלא ברשות רבו כדמשמע לשון הטור וכן הוא דעת ב"י וכן משמע בגמרא עכ"ל, ולא ידעתי מהיכן כתב דכן דעת ב"י כי מדברי הב"י משמע רק שאי"צ, אלא צ"ל בדברי הדרכי משה שלמד במהרי"ב מה שאם רוצה יכול להסב היינו היתר גמור, שלמד בדברי המהרי"ב שאין כוונתו כעין שתמיד יש נתינת רשות, אלא ממש שמיסב, וע"ז כתב בדרכי משה שמהב"י משמע שאסור, ורק שהב"י התיר כי רואה ושותק הוה נתינת רשות, ויל"ע בדרך שלמד הדרכי משה בדברי המהרי"ב, ועיין עוד במשנ"ב (אות י"ז), ועיין בשער הציון (אות כ"ב) ז"ל, עיין שם עוד מה שהביא בשמו, שדעתו דתלמיד אצל רבו אין צריך אבל רשאי, והשיג עליו הדרכי משה עיין שם, ואפשר דמשום זה הקל מהרי"ב גם בסמוך על שולחן אחר, מה שאין כן לדידן דאיסורא איכא אי אפשר להקל בזה, וכהפרי חדש עכ"ל, הרי שהמשנ"ב פסק בזה לאיסור, אמנם גם הב"י שהביא דברי הרמב"ם שכתב בפירוש תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא א"כ נתן לו רבו רשות, ביאר הב"י שרואה ושותק הוה נתינת רשות, ופשטות שכך גם מפרש בדברי הטור, ועיין בכף החיים, וכתבתי הנראה בדרך הלימוד.

ונראה להוסיף ע"ד אפשר, שהנה הרמ"א בסעיף ד' כתב וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרדכי ריש פרק ע"פ ורבינו ירוחם) אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב ע"כ, ובמשנ"ב (אות י"ג) ביאר שטעמו כיון דאין רגילות בארצנו בשאר ימות השנה להסב אלא יושב כדרכו ע"כ, ונראה ע"ד אפשר לפי דברי ראבי"ה דבזמן הזה כיון שאין דרך להסב הרי ממילא ג"כ אינו מחסר בכבוד ומורא, כי כל הסבתו הוא מדין מצווה גרידא בזמן הזה שאין דרך להסב ואינו אלא אופן דלא ניחא ליה, ויש להקל מטעם זה לכל הדעות ע"פ ראבי"ה להסב בפני רבו, ופשוט שתלוי גם במה דיש לעיין לראבי"ה אם הסבה בזמן הזה משוי ליה לדרך חירות בעצם וכהסבה של זמן ההוא, או שרק מנהג חירות כדרך שהיו הבני מלכים ובדרך זיכרון אך אי"ז הסיבה בעצם, ונפק"מ לכבוד ומורא, ועוד יש לחלק והדברים פשוטים ואין תכלית האריכות.

ז.

כתב החינוך (במצוה כ"א) מצות סיפור יציאת מצרים, ותורף דבריו שמצוה לספר ביציאת מצרים בליל חמישה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח על כל הנסים שעשה לנו שם שנאמר והגדת לבנך וגו', ומה שאמר הכתוב לבנך דלאו דוקא בנו אלא אפילו עם כל בריה, וחייב להוציא הדברים בפיו כדי שיתעורר לבו בדבר, כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו, שהוא אות ומופת גמור בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת השם יתברך וכי השגחתו ויכלתו בכללים ובפרטים כולם.

וברמב"ם (פרק ז' מהלכות חמץ ומצה הלכה א') כתב, מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמישה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמישה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וכו', ואף על פי שאין לו בן, ובהלכה ב' כתב הרמב"ם מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך וכו' אין לו בן אשתו שואלתו, ועיין במ"מ שכל זה מבואר במכילתא (פרשת בא) ובפסחים (דף קט"ז).

ובמה שהחינוך הביא הפסוק של והגדת לבנך, והרמב"ם הביא הפסוק של זכור את היום הזה, כתב המנחת חינוך ששני הפסוקים משלימים את דין המצוה, שאם רק מהפסוק של זכור היה אפשר לומר שכל לילה מזכיר את יציאת מצרים ולא חייב להודיע לבנו ואפשר שכך גם בליל פסח, לכן כתוב והגדת לבנך, ואם היה כתוב רק והגדת לבנך הו"א שרק אם יש לו בן, לכן כתיב זכור את, והקשה המנחת חינוך מאי מעליותא בליל זה יותר מכל לילות, והרי מצוה להזכיר יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה כפי שפסקו כבן זומא (בברכות י"ב), ואין לתרץ שכל השנה בהרהור וכאן בפה, כי מבואר בשאגת אריה (סימן י"ג) שאין יוצא בהרהור כל השנה, וגם אין לתרץ שכל השנה בזכירה וכאן בסיפור, כי מהר"ן בפסחים (דף כ"ה ע"ב מדפי הרי"ף) משמע שגם בליל פסח בזכירה יצא, וכן מהפר"ח (סימן

שואלין ודורשין

הרב דוד שרעבי

הדברים בפיו כדי שיתעורר לבו בדבר, כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו, שהוא אות ומופת גמור בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת השם יתברך וכי השגחתו ויכלתו בכללים ובפרטים כולם.

ברמב"ם (פרק ז') מהלכות חמץ ומצה הלכה א' כתב, מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמישה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמישה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וכו', ואף על פי שאין לו בן, ובהלכה ב' כתב הרמב"ם מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך וכו' אין לו בן אשתו שואלתו (ועיין במגיד משנה שכל זה מבואר במכילתא פרשת בא ובפסחים דף קט"ז).

מבואר בגר"ח שחלוק הסיפור שבליל פסח מהזכירה שבכל השנה מזכירים יציאת מצרים, בשלש דברים, **האחד** שבסיפור של ליל פסח צריך לספר לאחר דרך שאלה ותשובה כדכתיב והיה כי ישאלך בנך וכו' ואמרת אליו, והגדת לבנך, ואפילו היה לבדו שואל לעצמו כדרך המספר לאחר, **והשני** שמתחיל בגנות ומסיים בשבח, וכן דרך שאלה ותשובה, ועוד שצריך לספר בטעמי המצוות, ע"כ נחשב כדבר שיש לו שיעור למטה.

והנה אם נעיין בגדר המצוה שיוצא ידי חובה במעט אלא שלא שלמה המצוה כתיקנה רק בסיפור השלם, יש דוגמת זה במצוה המפורשת בתורה בסיפור יציאת מצרים ובכ"ז יוצא גם אם לא השלים המצוה כפי שמפורשת בפסוק, והוא הנזכר בכתוב והגדת לבנך אשר כתבו גם החינוך וגם הרמב"ם שיוצא גם באין לו בן, ונראה דיש לחקור במצות סיפור יציאת מצרים שנאמר בו והגדת לבנך האם עיקר החיוב הוא שיספר לבן בליל ט"ו, או שעיקר החיוב הוא שהבן ידע בליל ט"ו, ודוגמת אלה הצדדים מצינו בקריאת שמע שכתוב בפרשיה ראשונה בפרשת ואתחנן ושננתם לבניך, ובפרשיה שניה בפרשת עקב כתיב ולמדתם אותם את בניכם, ופירש"י ושננתם לבניך אלו התלמידים, ובולמדתם אותם את בניכם מדבר על בניו ממש, ובושננתם איתא בקידושין דף ל' ע"א תנו רבנן ושננתם שיהו דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד וכו', הנה שעיקר החיוב הוא על לימוד עצמו שיהיה תלמודו מחודד בפיו וע"כ לבניך אלו התלמידים אשר מקבלים הימנו אך עיקר הלימוד הוא על תלמוד עצמו, אבל בולמדתם אותם שם מדבר על בניו ממש וע"כ העיקר הוא ללמד בנו שהבן ידע, וע"כ מצי עביד שליח שילמד את בנו במה ששולחו לת"ת ואינה מצוה שבגוף האב אלא רק מוטל עליו ומצוה בו יותר מבשלוחו, והנה הגאון רב"ב בקידושין (סימן כ"ז) כתב ותורף דבריו ששם (בדף ל') מבואר שהחיוב הוא על כל איש מישראל לראות שבנו ובן בנו יהיו לתלמידי חכמים וגאונים בתורה שנאמר ושננתם לבניך שיהיו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם אל תגמגם אלא אמור לו מיד, הרי שנתחייב כל אחד ללמד לבנו כל התורה, וכל המלמד לבנו ולבן בנו תורה כאילו קיבלה מהר סיני, ביאור הדבר כאילו קיבלה והשריש התורה לדורותיו, אולם אם הוא מקמץ התורה מבנו אומר שם מו"ר דאם לא למד מאין יזהר בה ונעשה דל וממילא אם לא נזהר הבן האם ילמד הוא לבן הבן, ונמצא ממילא סרים הדורות מן התורה וכו', וכתב מו"ר שהאב בעצמו הראשון הוא המסיר את דורותיו מן התורה, ואוי לו, לא יועיל לחשב לעשות הבן רק ירא וחרד ובזה יחשוב שינצל מעוון ביטול תורה, ע"ז אמר מו"ר דאין החיוב תורה דבן רק מכשירין לזה שיהיה ירא, אלא דהחיוב הוא התלמוד תורה שמחוייב לראות שיהיה בנו וב"ב גאוני וחכמי התורה ומכיון שהוא מחוייב ע"ז גופא לדבק בנו לתורה מה יועילו לו העצות והתחבולות סו"ס הא יפרוש הבן מהתורה וסוף יהיה שמסיר את דורותיו גם מאמונת השי"ת ונעשה מומר ר"ל עכת"ד, הנה אף שהביא הפסוק של ושננתם עכ"פ בלימוד לבניו ממש העיקר הוא שהבן ידע, והשתא נראה שבסיפור יציאת מצרים ג"כ אפשר לומר שני צדדים, או שהמצוה על האב לספר ועיקר המצוה בגוף האב שיספר, ואפשר צד שני שהעיקר שהבן ידע בליל ט"ו וע"כ מצוה על האב לספר אך העיקר שהבן ידע, ונראה מזה דכתיב והגדת לבנך ויוצא גם באין לו בן הרי שעיקר המצוה היא סיפור דיליה שיהא מספר ואין העיקר ידיעת הבן כי מבואר שיוצא גם באין לו בן, אלא שבסיפור של גופו יש תנאי המובחר במעשה הסיפור שיהיה מספר לבנו דוקא, ועכ"פ אי"ז מעכב.

ובטעם הדבר יש לומר תחילה שעיקר סיפור יציאת מצרים הוא לספר בענין האמונה וכפי שכתב החינוך ועוד, ולהשיב אל לבו שמשגיח הבורא על כל ברואיו והרשעים נידונין, והצדיקים אף שמתנסים בנסיונות מ"מ השכר והעונש קבוע וגם בעוה"ז, ועל האדם להיות סמוך על בוראו, ושלא יסבור האדם שכל החזק מחבירו בעוה"ז הוא אשר יצליח וכהכתוב בעמוס (פרק ו' פסוק י"ג) השמחים ללא דבר האמרים הלוא בחזקנו לקחנו לנו קרנים, וזה דבר החוזר בכל הנביאים, ובתהילים לרוב, והוא יסוד האמונה והחילוק בין המייחדים באמת לבין עובדי ההבל והאפיקורסים, כי לדעתם נעדרת ההשגחה מן העולם וע"כ כל החזק מחבירו הוא שיחיה והוא שיצליח בכל מעשיו, ושכך דרך הבריאה כפי שתראה בבהמות וחיות שהטורף יאכל את בשר החלש, ונולד מזה שסומכים על כחם בלבד, והבחנת דבר זה ליבדל מן הכישלון בדעה תלוי בעבודת האדם ודרגתו דרך נסיונותיו כי זה כל שרש נסיונות עוה"ז בענין האמונה וההשגחה

תע"ג) שבזכירה בקידוש יצא, והביא עוד להקשות ולתרץ עיי"ש, ועיין בתשובות הרא"ש (כלל כ"ד סימן ב') שעל ידי מעשה המצוות מתוך כך אנו זוכרים יציאת מצרים ולאו דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו, וכבר הקשו על זה מהגמרא ויש שתירצו שכל הפרטים במעשה הסיפור הם דרבנן, וקצת משמע מדברי רש"י בפרשת ראה כדברי הרא"ש, דכתיב (בפרק ט"ז פסוק ג') לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, פירש"י למען תזכור, על ידי אכילת הפסח והמצה את יום צאתך ע"כ, הנה שהזכירה היא על ידי המעשים, ונראה להביא עוד מדברי רש"י בתהלים (פרק קי"א פסוק ד') דכתיב זכר עשה לנפלאתיו חנון ורחום ה', ופירש"י זכר עשה, קבע לישראל שבתות ומועדים ומצות שנאמרו בהם וזכרת כי עבד היית במצרים לפי שהוא חנון ורחום על בניו וחפץ להצדיקם ע"כ, ונראה כוונתו שהזכות שעל ידי קביעת המועדים עם המצוות הרי שנתן שיעור למטה כיצד לקיים זכירת נפלאותיו, והוא חנינה ורחמים ליתן שיעור לקיום הזכירה שבלא זאת יקשה על אדם לשבח ולהלל כפי גודל הנס.

ובדברי הרמב"ם מבאר הגר"ח שחלוק הסיפור שבליל פסח מהזכירה שבכל השנה בשלש דברים, האחד שבסיפור של ליל פסח צריך לספר לאחר דרך שאלה ותשובה כדכתיב והיה כי ישאלך בנך וכו' ואמרת אליו, והגדת לבנך, ואפילו היה לבדו שואל לעצמו כדרך המספר לאחר, והשני שמתחיל בגנות ומסיים בשבח, והשלישי שצריך לספר בטעמי המצוות כמו שאמרו כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, וצריך לכוון לקיים דברים אלו במצוות סיפור, אבל בשאר השנה יש רק זכירה, עוד מבאר הגר"ח במש"כ הרמב"ם מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמישה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, שדעתו היא שבכלל המ"ע של סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן הוא גם שיזכיר ויאמר שהיום הוא היום שבו יצאו ממצרים וכמו בזכירת יום השבת, וביאר דזה טעם השו"ע (בסימן תע"ב) שכתב שלא יקדש עד שתחשך, כי הזכירה הוא בכלל הסיפור של יציאת מצרים, והסיפר הוא בלילה דוקא, וכן נמצא לפי"ז שהזכירה בקידוש הוא מצוה דאורייתא ודאי.

ועדיין יש לדקדק דזה רק לומר שהזכירה בכלל הסיפור, אך לקיים מצות הסיפור צריך שיהיה באופן הנזכר לעיל, וע"כ חלוק מזכירה של כל השנה, ומ"מ יל"ע אם מקיים מצות סיפור יציאת מצרים גם בלא שלשת התנאים וכגון שרק הזכיר, אלא שלא עשה המצוה כהוגן, והחילוק שבין ליל פסח לכל השנה הוא הריבוי בדרך הסיפור אך לאו למימרא שאם רק הזכיר לא יצא, או האם צריך סיפור עם כל התנאים דוקא ואם לא עשה כל התנאים הרי שלא קיים מצות סיפור יציאת מצרים, ומהר"ן הנזכר משמע שיוצא ידי חובה גם בלא אמר שלשה דברים, ואפשר שגם מש"כ הרמב"ם (בהלכה ה') כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו היינו ג"כ בעיקר שלמות המצוה אך אה"נ אם רק יזכיר שפיר יצא ידי חובת הסיפור, וסוף דבר יל"ע דכיון שהזכירה בכלל הסיפור האם בקיים חלק אחד של גדר הסיפור יצא וכל התנאים יחד הוא רק משובח בהסיפור, או אם אי"ז רק משובח אלא כל התנאים הם שנקראים סיפור רק כשמקיים כולם, אך אם קיים מקצת התנאים לא יצא.

ונראה לומר ובהקדם, הנה בריש מסכת פאה איתא, אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמ"ח ותלמוד תורה, כתב הרמב"ם בפיהמ"ש ויש עוד דברים אחרים שאין להם שיעור כגון עפר סוטה ורוק יבמה ואפר פרה ודם צפור המצורע, ואולם לא ספרם כי אע"פ שערכם נכבד אין בהם תוספת שכר, ואלה שספר בכאן כפי שיוסיף בהן יהיה תוספת שכרו ע"כ, והוא מהירושלמי והעתיקו הר"ש עיין בתיו"ט, ועיי"ש במפרשים שדבר שיש לו שיעור למטה לא מנה במשנה, והמשנה ראשונה יישב בזה אמאי לא חשיב סיפור יציאת מצרים בליל פסח, וביאר דיש לו שיעור למטה דאי לאו לא יצא שצריך לומר שלשה דברים, והנה לדברי הר"ן בפסחים צ"ל דאף אם יוצא ידי המצוה בזכירה בלבד מ"מ כיון ששלימות הקיום הוא ע"י כל כללי סיפור הדברים

שואלין ודורשין

הרב דוד שרעבי

שמתחיל בגנות ומסיים בשבח, **והשלישי** שצריך לספר בטעמי המצוות כמו שאמרו כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, וצריך לכוון לקיים דברים אלו במצוות סיפור, אבל בשאר השנה יש רק זכירה, עוד מבאר הגר"ח במה שכתב הרמב"ם מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמישה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת, שדעתו היא שבכלל המצוות עשה של סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן הוא גם שיזכיר ויאמר שהיום הוא היום שבו יצאו ממצרים וכמו בזכירת יום השבת, וביאר שזה הטעם שהשו"ע (בסימן תע"ב) כתב שלא יקדש עד שתחשך, כי הזכירה הוא בכלל הסיפור של יציאת מצרים, והסיפור הוא בלילה דוקא, וכן נמצא לפי זה שהזכירה בקידוש הוא מצוה דאורייתא ודאי.

ז.
עבודות בנייה בחול המועד

עבודות בנייה החול המועד, ועבודות פיתוח כללי בהר שמואל

בשבת אסור לעשות עבודות בנייה על ידי גוי, ואפילו לא בקבלנות אם הבית נמצא בתוך התחום של מושב היהודים, ובחול המועד יותר חמור, כי אסור אפילו בית שנמצא מחוץ לתחום (כי מותר לנסוע ברכב וכן ללכת חוץ לתחום ויכול להגיע יהודי לאיזור הבנייה ויהיה מראית עין שיאמרו שהגוי הוא שכירו של ישראל), ומסתפק המשנה ברורה לגבי שבת אם כל העיר בונה רק בקבלנות האם מותר או אסור, ופסק שבבית אסור אפילו באופן שכל העיר רגילים לבנות בקבלנות ואין מראית עין, ונמצא שאין לבנות בחול המועד (ובפרט שאין כל העיר בונים רק בקבלנות).

צרכי רבים: מותר לעשות צרכי רבים במועד, אמנם תלוי אם העבודות הם "מעשה הדיוט" או אם הם "מעשה אומן", מעשה הדיוט מותר אפילו אם הוא צורך של אחר המועד, אבל מעשה אומן מותר רק אם זה לצורך המועד עצמו אך אם העבודות בחול המועד לא יועילו "לגופו" של האדם במועד עצמו, אסור.

כשמדובר בעבודות שהם לצורך המועד עצמו (שמועילים לגוף האדם במועד), שאז מותר גם מעשה אומן, בזה יהיה מותר אפילו אם כיוונו את מלאכתן למועד, ואפילו בפרהסיא, ובטורח גדול, אמנם אם כיוונו את מלאכתן למועד מותר רק אם אין מנהיג, והציבור עצמו צריך להתאגד ולעשות את המלאכה או לדאוג לה, אך כשיש מנהיג (וביאור מנהיג, הוא שיכול לפעול לבדו) **אסור לכוון המלאכה במועד, אך כאמור - ב"מלאכת אומן" אסור אם לא יהיה לצורך המועד, ואפילו אם לא כיוונו את מלאכתן למועד** (שו"ע תקמ"ד ומשנ"ב אות א') **וגם באופן שמותר כ"ז בלי שכר, אך לצרכי רבים אפשר שמותר בשכר אמנם כפי שכבר התבאר רק אם זה <u>לצורך המועד</u> דהיינו שגוף האדם נהנה מזה במועד** (ראה ביאור הלכה סימן תקמ"ג ד"ה צרכי רבים).

לגבי עבודות פיתוח בהר שמואל, מה שרשמתי לעיל בצרכי רבים - אין זה נקרא דבר האבד, כמו שדה עם יבול שצריך להשקותו, או כמו עסק שמוכרח לשלם משכורת גם בימי חול המועד אפילו אם לא יעבדו, הסיבה לכך הוא א. עצם ההלכה של תיקון כבישים ובורות לא נכנס בגדרים של דבר האבד (ולגבי סכנה תיכף ארשום), ב. במקרה של הר שמואל שכונס הנכסים מקבל תשלום, אין זה דומה לבעל מפעל שמשלם משכורות ויש לו הפסד כשלא עובד וממשיך לשלם משכורות, כי במקרה של כונס הנכסים אם יקדים בשבוע את העבודות ויעבוד בחול המועד אי"ז ערבות כלל שנחסך ממון ויסיים את תפקידו מוקדם יותר, כי הוא מתווה את הזמן כידוע וד"ל.

לענין סכנה, גם מה שמפורש בשו"ע כצרכי רבים אי"ז שונה מכבישים שלנו, אלא סכנה שכאן הוא סכנה ששם, ומה שהותר הותר ומה שלא לא, וסכנה שמותרת הוא כותל שיש סכנה מיידית שיכול ליפול אז תיקונו מותר, וגם אז מותר לתקן אבל לא להוסיף על הכותל, ובשכונתינו א. אין זה דומה לכותל המט ליפול (אלא א"כ היה מדובר על גדר הביטחון וכדומה) אלא חשש של צרכי רבים של תיקון כבישים ובורות, ב. אם יחלו עבודות אי"ז לתיקון הבורות בלבד אלא עבודות פיתוח הכוללות הכל (לא רק תיקון הכותל אלא הרחבה של כל הכותל).

הפרטית, ועובד ה' יש לו להתבונן היטב בכל פסוק שבתהלים פרק ע"ג, ועיין עוד בחבקוק (פרק א' פסוק ד') דכתיב על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל, ועיין עוד במלאכי (פרק ב' פסוק י"ז) דכתיב הוגעתם ה' בדבריכם ואמרתם במה הוגענו באמרכם כל עשה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט, וכתב רש"י לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה וצדיקים מעונים ונכשלים אומרים אתם בלבבכם אחת מב' דרכים הללו, כל עושה רע טוב בעיניו, או אין דין ואין דיין ליפרע וכו', הנה זה עיקר סיפור יציאת מצרים שיהיה בענין האמונה ושהכה הקב"ה את המצריים וגאל את בניו.

ויסוד מפורסם שאין האדם מלמד לבנו שקר, ומטעם זה אמרה תורה והגדת לבנך, דאף שיוצא גם באין לו בן כי עיקר החיוב הוא סיפור האדם, מ"מ כתבה התורה דרך הסיפור המשובח שיאמר לבנו, כי אז יהיה סיפור שמספר בעצמו מבורר כי כן דרך המנחיל לבנו, ונראה דזה נמי בשאר דינים של מעשה הסיפור, דרך שואל ומשיב, ומתחיל בגנות ומסיים בשבח, ולפרש המצוות, דנהי שבזכירה יוצא ידי המצוה מ"מ צריך להרבות בסיפור יציאת מצרים היינו להרבות בשבח עצם מעשה גדר סיפור, וע"כ איכא בהו תרתי, גם שיוצא בזכירה, וגם שהתנאים הם מעצם מעשה המצוה גופא כי הם שבח בהסיפור, הרי נתבאר שעצם חיוב הסיפור ביציאת מצרים הכל סיפור באמונה, ונתבאר למה כתבה התורה והגדת לבנך אף שיוצא באין לו בן, ונתבאר שצריך שיהיה סיפורו משובח אך אין מעכב להיות נקרא שיצא ידי המצוה, ושפיר נמי דאף שיוצא בקצת עדיין נחשב דבר שיש לו שיעור למטה משום חיוב שבח מעשה הסיפור שצריך לומר שלשה דברים על פסח מצה ומרור, ובכלל שאר דברים של דרך שאלה ותשובה ולהגיד לבן וכו'.

ובגמ' ראש השנה (דף י"א), רבי יהושע אומר בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל מנלן אמר קרא ליל שמורים ליל המשומר ובא משש ימי בראשית ואידך לילה המשומר ובא מן המזיקין, ועיין בכתבי הרמב"ן בספר האמונה והביטחון שביאר דמי שנאמר עליו שיש לו ביטחון הרי זה מורה בהכרח שיש לו אמונה, אבל מי שנאמר עליו שיש לו אמונה אי"ז הכרח שיש לו ביטחון, והוא דאף שמאמין בהקב"ה מ"מ אין בטוח מטעם אחר כגון שמא יגרום החטא וכדומה כמו שמצינו בכמה מקומות מעין זה, ונראה לומר דזהו ליל שימורים בליל פסח לילה המשומר מן המזיקים היינו שבליל זה גם מי שחושש שמא יגרום החטא אין לו לירא מן המזיקים ויהיה סמוך ובטוח על בוראו, כי נתייחד לילה זה להיותו משומר, וגם זה חלק בשלימות מעשה סיפור יציאת מצרים אשר עיקרו להרבות האמונה בלב ובפי המספר, ובלילה זה גם מי שחטא אין לו לירא ולדאוג מלהיות מספר בענין האמונה בשלימות כי הלילה משומר ושוין כולם בענין זה.

ז.

מסתפק המשנה ברורה לגבי שבת אם כל העיר בונה רק בקבלנות האם מותר או אסור, ופסק שבבית אסור אפילו באופן שכל העיר רגילים לבנות בקבלנות ואין מראית עין, ועיין שולחן ערוך תקמ"ג שבחול המועד כל דבר שאסור לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו ועיי"ש משנ"ב בלצורך מצווה לצורך המועד, ועייןברא"ש בסימן ו' גמרא מועד קטן י"ב, וביביע אומר חלק ח' סימן כ"ח, ונמצא שאין לבנות בחול המועד ובודאי אי אפשר לומר שכל העיר דרכם ליתן בקבלנות, ואפילו אם כך היה דרך בני העיר ליתן בקבלנות הביאור הלכה מצדד לאיסור, וראה סימן תקמ"ג סעיף ב', ובפרט שאין ברור שהכל נעשה ע"י גוי.

ולענין בית הכנסת כתב הרמ"א שאסור לעשותו במועד כי אי"ז צורך הגוף, אבל במשנ"ב הביא מפוסקים שבזה"ז בנין בית הכנסת הוא דבר האבד שאם ימתין לאחר המועד יעכבו העכו"ם מלבנותו, אמנם יש לציין שבנין בית הכנסת הוא מעשה אומן, וכל דברי המשנ"ב הם דווקא אם מסיים את הבנייה לצורך המועד, כי אם מסיים אחר המועד לא הותר אלא מעשה הדיוט (ובבית הכנסת יש מקום להקל כשיש חשש שיתבטל לגמרי ובמקום שעושים רק בקבלנות, ויש מהפוסקים שחששו לחילול ה').

ולענין סכנה עיין משנ"ב סימן תק"מ ס"ק ה', ובלא כיוון למועד.